

Panajiotis Asimopoulos *

POLIFEM U GRČKIM I LATINSKIM PJESMAMA

Sažetak

Ovaj je rad posvećen intertekstualnom pristupu ličnosti Kiklopa Polifema kroz pjesnička djela starogrčkih i latinskih književnika. Budući da komparativna metoda sačinjava vjerodostojni uvjet za svaki kognitivni proces, bar u mjeri u kojoj je ljudska misao u mogućnosti uskladiti novo znanje s već postojećim sustavom prikaza i termina, razjašnjava se zasebna fizionomija pjesničkog nadahnuća, ali se istovremeno ilustriraju strukturalne sličnosti i temeljne razlike vezane za tu čuvenu mitsku ličnost. Smatrajući kao polaznu točku Homerovu »Odiseju« i Polifemu pripisanu surovost i neljudskost, doživljavamo postepeno ublažavanje negativnih obilježja njegovog karaktera, neočekivano postajemo svjedoci emocionalno ranjenog, romantičnog, čak i nježnog, nemoćnog bića. Na taj način održava se impresivno premošćenje religijskih aksioma i društveno-političkih parametara koji se uspješno i kreativno utjelovljuju u pjesničkim djelima.

Ključne riječi: Euripid, Homer, Kalimah, Ovidije, Polifem, Teokrit

1. Uvod

Pri čitanju književnog djela čitatelj formira svoju spektralnu i sinkretičnu predstavu tekstova prepoznavajući, prateći i prekoračujući očigledne ili latentne intertekstualne navode teksta ispod kojega nailazi na mnoštvo različitih tekstova, glasova i kodova koji se istovremeno pojavljuju ili međusobno sukobljavaju sastavljajući neki »palimpsest«. Kod višedimenzionalnog prostora u kojem se odvija neprestana interaktivna, intertekstualna igra, kako je uspješno otjelotvoruje Genetteova (1982:7) definicija »sve što tekst uvodi u relaciju, otvorenu ili tajnu sa drugim tekstovima«, asimilirane čitalačke i vizualne uspomene

---

* Grčka vojna akademija, Vari, GR- 16 673 Atena, asimopoulosp@yahoo.gr

podržavaju tok misli i razvoj procesa pisanja. Na taj način sastavlja se intertekstualna mreža koja tekstu iz početka do kraja pruža konzistenciju pretvarajući ga u »tkaninu čiji se čvorovi i šavovi vide« (Montaigne, 1979:90).

Intertekstualnost je obilježje teksta, ali i fenomen vezan za čitalački proces ili preciznije, u skladu s Riffaterreovim (1990:57) pristupom, radi se o »mreži funkcija koja sastavlja i regulira odnose teksta i interteksta«. Najprije pisac poput čitatelja tekstova, u nekom širem smislu, u svoje nadahnuće uključuje citate, navode i reference o prethodnim tekstovima. Međutim, isti se rezultat postiže putem čitanja budući da čitatelj istovremeno premošćuje svoje individualne doživljaje, znanje i uspomene obogaćujući tekstualno gradivo i na svoj osobni način oblikuje pojmove. Poštujući izložene intertekstualne parametre istaknuti stvaraoci antičke grčke (Euripid, Kalimah i Teokrit) i rimske književnosti (Ovidije) skreću pažnju čitatelja u živahan proces plodnog i dinamičnog »dijaloga« s glavnim crtama Homerova Polifema.

2. Grčki pjesnici

U Homerovoj (1919) *Odiseji* u IX. pjevanju, 106-567, svjetska književnost upoznaje Kiklopa Polifema, monstroznog jednookog sina Posejdonova, koji je u svojoj pećini zarobio Odiseja i njegove drugove.

Kroz Homerove stihove div Polifem (grč. *Πολύφημος*: veoma čuven) prikazuje se kao simbol nečovječnosti i primitivnosti, pravo čudovište koje živi osamljeno i bez ikakve milosti ždere nemoćne Odisejeve drugove. Namjerno Homer pripovijeda Odisejevu avanturu na otoku Kiklopa poslije kulturnog i darežljivog gostoprinstva Feačana jer se na taj način gruba ličnost Polifema pokazuje kontrapunktno. Tumačenje tog događaja ima projekcije sociološkog karaktera: Kiklopovo osljepljenje i spas Odiseja izražavaju pobjedu intelekta nad surovom silom, prevlast mudrosti na temelju koje su stvoreni zakonski okviri, organizirana društva i prema tome civilizacija.

Poslije nekoliko stoljeća Euripid naslovljava jedinu spašenu satirsku dramu imenom *Kiklop*. S istom temom se fragmentarno čuvaju *Kiklop* Epiharma, Kratinova komedija-parodija *Odisis* (5. st. p. n. e.) i drama ditirampskog pjesnika Filoksenosa s Kitere *Kiklop* ili *Galateja* (4. st. p. n. e.)¹ te *Leontion* elegijskog pjesnika Hermesianaksa (4. st. p. n. e.). Teokrit se u šestoj i jedanaestoj *Idili* bavi Polifemom, dok je ista ličnost nadahnuće Kalimaha u nekom epigramu iz dvanaeste knjige *Palatinske antologije*.

Na temu Polifema i Galateje odnose se sačuvani fragmenti helenističkog pjesništva. Hermesianaks, Bijon i Moshos oživljavaju scenu sentimentalnog Kiklopa koji pored mora pjeva o jedinstvenim vrlinama i neusporedivoj ljepoti svoje drage.

2. 1. Homer

U pjesmi IX, stihovi 105-135, opširnim Homerovim opisom dolazimo do dragocjenih informacija o društvenim i političkim parametrima društva Kiklopa:

a) u pećinama žive izolirani, bez ikakvih institucija karakterističnih za ljudske i kulturne sredine. Ne pokazuju poštovanje prema u grčkom svijetu tradicionalnom zakonu o gostoprimstvu, što je činjenica koja ilustrira izazivački nedostatak pobožnosti, iako se vjeruje da vuku podrijetlo od Posejdona ili Urana. Nedostaje suštinska politička i društvena organizacija budući da se ne sastaju niti raspravljaju o zajedničkim temama, kao što ne postoje ni elementarni moralni zakoni. Kod njih se ne pojavljuju majstori brodogradnje koji bi im omogućili komunikaciju i interakciju s drugima.

b) prikazuju se kao jednooki divovi, nadljudska bića, ljudožderi koji pripadaju kategoriji ljudske vrste s obzirom na to da govore i misle (naivni su, zato ih i Odisej lako obmanjuje),

---

¹ To je prvi književni osvrt na temu zaljubljenog Polifema (Lesky, 1990). U antici se vjerovalo da je Filoksen imao ljubavnu vezu s nekom Galatejom, ljubavnicom tiranina Sirakuze Dionizija i zato je bio kažnjen zatvorom. Ta avantura ga je inspirirala da sastavi svoju alegoričnu pjesmu u kojoj je on lukavi Odisej, Galateja je morska nimfa, dok se Dionizije prikazuje kao Polifem.

Polifem u grčkim i latinskim pjesmama...

bave se stočarstvom, znaju se koristiti vatrom, hrane se voćem i povrćem koje samo raste, iako se ne angažiraju u zemljoradničkim djelatnostima usprkos plodnoj zemlji (Euripidis, 1902).

Na taj način Kiklopi i Polifem, koji je njihov predstavnik u *Odiseji*, asociraju na primitivne situacije čovječanstva, a ne prava čudovišta.

2. 2. Euripid

U jedinoj potpuno spašenoj Euripidovoj (1984) satirskoj drami *Kiklop* (410-405. g. p. n. e.) glavna je tematska okosnica Polifem koji maltretira svoje sluge – Satire čije se vezivanje za Polifema opravdava pod utjecajem homerske himne Dionizu (Arrowsmith, 1989).

Kiklop se prikazuje kao neosviješten (grč. *άνόσιος*, stih 26), bezbožan (grč. *δυσσεβής*, stih 30), tiranin (grč. *δεσπότης*, stih 34). Glagolski oblici *poslužujemo* (grč. *λατρεύομεν*, stih 24), *biti sluga* (grč. *θητεύω*, stih 78) ukazuju na njegovu autarkičnu vlast, dok izrazi *negostoljubiv krov* (grč. *ἄξενον στέγην*, stih 91) i *čeljust koja ždere ljude* (grč. *γνάθον τήν ἀνδροβρῶτα*, stih 93) označavaju negostoljubivo ponašanje i proždrljivost koje se očituju u slučaju Odiseja i njegovih drugova (stihovi 356-360).

Euripid imitira Homera i jasno ističe božje podrijetlo Polifema i njegovu nadmoć u odnosu na bogove. Prema tome on je nadčovjek s podljudskim obilježjima (Seaford, 1984), ne priznaje božju moć (stihovi 320-322), zakone smatra besmislenim ljudskim izmišljotinama (stihovi 338-339)², živi radi vlastitog užitka i žrtvuje samo kad želi zadovoljiti svoju sladokusnost (stihovi 334-335). Čak i kad se predaje pjevanju *pjeva nekusno* (grč. *ἄδει ἄμουσα*, stih 426), njegov je postupak posljedica pijanstva, a ne osjetljivo odražavanje njegovog unutarnjeg svijeta. Zbog katalitičkog utjecaja vina³ Polifem podnosi sudbinu prethodno određenu od

² Seaford (1984) govori o parodiji intelektualnih postignuća koja su vezana za zakone i dogodila su se u Euripidovo doba.

³ O utjecaju vina i odnosu s gozбом i ljubavi vidjeti Giangrande, 1967.

strane proroka Tilemosa, tako da taj stav ne uzrokuje milosrđe, već veselost. Ipak, iako je u Homerovom epu osljepljenje diva nužan uvjet i način za oslobođenje heroja i njegovih drugova, u Euripidovoj drami prikazuje se kao postupak osvete (Χουρμουζιάδης, 1986).⁴

Vjerojatno Euripid pokušava napasti u epovima i tragedijama tradicionalne i očite vrijednosti, kao što su vjera u boga i funkcionalan doprinos zakona dobro organiziranog društva. Sumnja koju je tragičar uveo u dramu, dok cvjetaju proučavanja sofista, nalazi svoj izraz kroz žestoki sudar između primitivnog načina života, koji Polifem predstavlja, i kulturnog društva koji zastupaju Satiri, Odisej i njegovi drugovi.⁵ Odisej čuva od Homera naslijeđenu neusporedivu oštroomnost koja se vidi u planu osljepljenja Kiklopa, u njegovoj uspješnoj primjeni, ali i u prevari diva imena Outis (Nitko, stih 549). Međutim, ozbiljnost s kojom suočava Kiklopa, pokušavajući osigurati njegovu popustljivost prema junacima Trojanskog rata, ima smiješan rezultat (Easterling & Knox, 2005), kao i Silenov zahtjev da dobije zlato kao naplatu za usluge prema strancima.

2. 3. Teokrit: *Idila VI - Idila X*

U šestoj i jedanaestoj Teokritovoj (1952) *Idili* Polifem predstavlja neki, u Homerovom i Euripidovom djelu, nepoznat parametar svog karaktera. Kiklop je predan ljubavnoj strasti prema nimfi Galateji.⁶ Nekada je bio odvratn i osamljen, ali je sada veoma zaljubljen u morsku nimfu. Integracija erotskog podatka u avanturu Polifema nije Teokritovo nadahnuće,

---

⁴ U Euripidovom djelu Odisej i njegovi drugovi nisu zaglavljani u hermetički zatvorenoj pećini s ogromnom stijenom. Odisejev je plan lukav i zasniva se na činjenici da Euripidovi Kiklopi prvi put kušaju vino. Ulogu ovaca zamjenjuju satiri s pogrešnim uputama koje daju osljepljenom Polifemu.

⁵ Arrowsmith (1989) tvrdi da glavnu ideju satirske drame sačinjava osveta kulturnog protiv barbara. Vjeruje da Polifem, ali i Odisej, odjekuju korupciju koju je Peloponeski rat donio krajem 5. stoljeća p. n. e. Paralelno Seaford (1984) ističe da Kiklop podsjeća gledaoce na tužne događaje sicilijanskog poraza (415-413. p. n. e.).

⁶ Bijon se u drugoj *Idili* («Mirson i Likidas») osvrće na ljubav Ahileja prema Dijedamiji. Paralelno u trećoj *Idili* («Nadgrobn i govor») opisuje osjećanja ljubavi bukoličkog pjesnika Moshosa prema Galateji. Oba slučaja podsjećaju na Polifemovu ljubavnu avanturu s Galatejom.

Polifem u grčkim i latinskim pjesmama...

jer originalnost koncepcije pripada Filoksenosu, pjesniku 4. stoljeća p. n. e., koji je sastavio dramu pod nazivom *Kiklop* ili *Galateja*.⁷

U jedanaestoj *Idili* Polifem je zaljubljeni mladić s posebnom tjelesnom konstitucijom. Katalitički utjecaj ljubavi ima vidljive tragove, pošto Polifem svakodnevno kopni (grč. *κατατήκεται*, stih 14), mršavi (grč. *λεπτύνει*, stih 69) i tuguje (grč. *ἀνιάται*, stih 71) zbog neostvarive strasti. Njegova je ljubav zbog mladosti jaka i strastvena, tako da se jasno opisuje medicinskim terminima kao bolest: on je kopnio pjevajući od svanuća s bolom o Galateji na algama obale (grč. *ὁ δὲ τῷ Γαλατεία ἀείδων αὐτόθ' ἐπ' αἴονος κατετάκετο φυκιοέσσας ἐξ ἀοῦς*, stihovi 13-14), imajući strašnu ranu na srcu, strijela velike Venere pogodila mu je jetru (grč. *ἔχθιστον ἔχων ὑποκάρδιον ἔλκος, Κύπριδος ἐκ μεγάλας τό οἱ ἥπατι πᾶξε βέλεμνον*, stihovi 15-16). Pored toga Polifem ne obavlja svoje pastirske dužnosti, ali promatrajući more pjeva o svojoj ljubi (Farr, 1991).⁸

Primalac jedanaeste *Idile* u obliku pisma jest liječnik Nikija, Teokritov prijatelj, koji je vjerojatno imao emotivni doživljaj razmjernan Polifemovom, kao što ukazuje savjetujući ton prvih 18 stihova. Tako, dok je u usnama zaljubljenog mladića pjesma sasvim prirodna manifestacija, kod Teokrita stječe obilježja religioznog postupka. Pjesma i pjevanje, dragocjeni pokloni Muza smatraju se lijekovima, koji uspijevaju ublažiti ljubavnu strast (stihovi 1-4), a pomoću kojih Polifem nalazi olakšanje za svoje ljubavne rane (stihovi 80-81).⁹

Dakle, u jedanaestoj *Idili* Polifem je osjetljiv, darežljiv, romantičan, ima skoro djetinjastu naivnost¹⁰ i nezrelost koje se djelomično opravdavaju mladošću. U svojoj pjesmi žali se, jer

⁷ Filoksenos je bio pisac ditiramba i tragičar (Campbell, 1982)

⁸ Polifem pjeva dvije pjesme, kao što se vidi iz stihova 13-14 i 15-16.

⁹ O ljekovitoj funkciji glazbe vidjeti npr. Meillier, 1982

¹⁰ Pojmovi *innocentia* (nevinost) i *otium* (slobodno vrijeme) tvore osnovne značajke bukoličke poezije (Rosenmeyer, 1969).

ga Galateja izbjegava, dok kasnije priznaje da je njegova čudna vanjska pojava udaljava.¹¹ Vjeruje da se njegova ružnoća uravnotežuje od obilja materijalističkih dobara kojima raspolaže i spreman je da joj ih pruži. Pošto već on nema krljušti,¹² mogao bi naučiti plivati, samo da je sretna i da joj pokloni poljupce i lijepo cvijeće.

Naprotiv, u šestoj *Idili* Polifem se predstavlja umjereniji u osjećajima. Ovdje je Galateja u njega vrlo zaljubljena, pokušava pridobiti njegovu pažnju s mora bacajući kamenje psu koji nadzire stado. Polifem se pravi indiferentnim i bezdušnim (grč. *δύσερως*, stih 7). U biti, namjerno se tako ponaša jer mu obeća da će s njim živjeti na otoku. Iako površinski izgleda da savladava svoju strast, u stvari je zarobljenik svojih iluzija: odraz njegova lika na površini jezera tjera ga da se toliko oduševljava svojom vanjskom ljepotom da »pljune u svoje naručje« (grč. *πτύσει ἔόν κόλπον*, stih 39) kako bi se sačuvala od uroka, dok je usporedba bjeline njegovih zuba s čuvenim parskim mramorom vrlo smiješna.

Kod Teokrita Polifem gubi tradicionalnu figuru epa, pretvara se u skromno biće koje usprkos monstruoiznom izgledu, pokazuje ljudskost i osjetljivost, strasti i mane.¹³ Ova suprotnost u imitiranju predstavlja glavni tehnički dio bukoličke poezije (Halperin, 1983), koja se inspirira tradicionalnim temama, ali ih obrađuje tako da ih izvrne (Halperin, 1983).

2. 4. Kalimah: *Epigram 3 G – P*¹⁴

Polifem je pronalazač lijeka protiv svih bolesti. Terapiji se dodaje neko ljekovito sredstvo koje Kalimah predlaže: radi se o gladi koja obustavlja pedofilsku ljubav i djeluje kao pomoćno

¹¹ I kod Filoksenosa je podatak o vanjskoj pojavi naročito naglašen. Kada Kiklop hvali Galatejinu ljepotu ništa ne navodi o njenim očima s obzirom na svoju posebnost: ὦ καλλιπρόσωπε, χρυσοβόστρυχε [Γαλάτεια] χαριτόφωνε,θάλος Ἐρώτων (*Galateja s lijepim licem, zlatnom kosom, melodičnim glasom, mladica Erosa*) (Campbell, 1982).

¹² Rist (1978) ističe da Galateja privlači Polifema zbog morske prirode njegove majke Toose.

¹³ Polifem se karakterizira kao »zaljubljen i zao« bez ikakvog herojskog dostojanstva (Zanker, 1987).

¹⁴ Prema izdanju Gow & Page, 1965.

Polifem u grčkim i latinskim pjesmama...

sredstvo preko poetske umjetnosti. Kalimah se obraća prijateljskoj osobi, koja je vjerojatno liječnik i daje svoje savjete o ljubavnim temama.¹⁵ Dorski dijalekt i upotreba medicinskih termina podsjećaju na Teokrita. Međutim, već u prvom stihu Kalimah komentira Polifemov pronalazak, priznaje osobinu poezije da funkcionira »kao lijek koji liječi sve« (grč. *πανακὲς πάντων φάρμακον*, stih 4) i pored toga predlaže jednako efikasan *remedium amoris*, odnosno glad.

Sam pjesnik uz glagol *činiti se* (grč. *δοκέω*, stih 5) izražava svoje osobno mišljenje o efikasnosti lijeka-poezije. Kada netko kombinira pjesnički talent s gladi, u stanju je suočiti Erosa s osjećajem nadmoći i upornosti. Takve osobine ima Kalimah koliko i Filip koji je primalac epigrama.

3. Rimsko doba

3. 1. Vergilije

Vergilije u *Eklogama* često navodi Teokritovu priču para. Druga *Ekloga*, čija je tema ljubavna pjesma Koridona prema mladom Aleksisu, ima kao uzorak jedanaestu Teokritovu *Idilu* te usvaja mnoge Polifemove argumente i tehnike uvjeravanja. Mnogi motivi *Idile* prikazuju se bez karikaturnih podataka u *Eklozi*. Vergilijeva je namjera pokazati ljubavno nagovaranje Koridona. Stoga, njegovo udaljenje od morala *Idila* smjera prema elegijskoj strasti (Παπαγγελής, 1995). U sedmoj *Eklozi* Koridon svom suparniku navodi usporedbe koje u Teokritovoj inspiraciji na početku pjesme upotrebljava Kiklop. Na taj način bukoličkoj utakmici pripisuje savršeniju formu. U osmoj *Eklozi* Damon se, kao Polifem kod Teokrita, sjeća prvog romantičnog sastanka sa svojom dragom kao i erotske muke.

Na kraju, u devetoj *Eklozi* Meris navodi odlomak od Menalke koji je zapravo pravi dio Polifemove pjesme (9.39-9.43). Stihovi upućuju na zaljubljenog Teokritovog Kiklopa (*Idila*

---

¹⁵ Ova povijesna ličnost navodi se, zajedno s Ktesifonovim sinom, na papirusu-pismu Zenonu (240. p. n. e.). Tako određuje *terminus ante quem non* (trenutak prije kojeg se neki događaj nije mogao dogoditi) za sastavljanje epigrama (Παγωνάρη - Αντωνίου, 1997).

Polifem u grčkim i latinskim pjesmama...

11.1-6) koji privlači Galateju u svoju pećinu. Vergilije predstavlja riječi u navodnicima kao jednostavni bukolički glas koji Meris karakterizira kao općepoznat (lat. *neque est ignobile carmen*), odnosno, ne samo što pripada Menalki, već odražava Teokrita (Παπαγγελής, 1995).

3. 2. Ovidije

U trinaestoj knjizi *Metamorfoza* Ovidije (oko 8) prikazuje ljubavne trokute koji su se zbili u neodređeno mitsko doba prije Trojanskog rata. Nije smatrao lakim prijelaz iz fantastičnog i nepovijesnog («vanvremenskog») doba grčkih mitova u povijesnu sredinu Rima. Zato je uveo mitove Scile i Galateje u dio svoje pjesme koji je posvećen Eneji: Glauko je zaljubljen u Scilu, a Kirka u njega; Galateja voli Akida, a nju Polifem. Kirka ga je obasipala slatkim riječima, ali Glauko ju je odbijao. Kirka se strahovito naljutila, ali ne na Glauka nego na Scilu. Pripremila je moćni otrov i pretvorila Scilu u strašno čudovište. Polifem na užasan način ubija Akida. Dok je Galateja njegovu krv pretvorila u istoimenu rijeku na Siciliji. Tako se kombiniraju slični, ali i suprotni događaji: jedan muški i jedan ženski objekt duple strasti, jedna tečna i zemaljska sudbina (Scila se pretvara, dok pliva; Akida ruši ogromna stijena); jedan već pretvoren ljubavnik, tj. Glauko čija ljubav izaziva pretvaranje svoje drage. Prvu u pripovijest Ovidije uvodi Scilu koja sluša Galatejine avanture (Ovid, 2001). Scila može srušiti prijedloge svojih ljubavnika bez ikakve kazne, dok Galateja ne može izbjeći Polifemovu ljubav bez bola: gubi svog omiljenog mladića od Kiklopove zavisti.

Pošto se mit Kiklopa i Galateje smatra križanjem (*kreuzung der gattungen* prema Kroll, 1924) glavnih poetskih tradicija – bukoličke poezije, erotske elegije i herojskog epa – epizoda tretira čitaoca s različitim rezultatima, čak i s kontrastivnim stilskim motivima. Na tri načina Ovidije Nazon (oko 8) manifestira stilsku raznovrsnost te epizode:

a) spretno kombinira *opća mjesta* od tri različite vrste: Polifem drži štap (stih 782: lat. *cui postquam pinus, baculi quae praebuit usum*: pred noge metne Polifēm omoriku, koja za štap mu služaše), svira frulu (stih 784: lat. *sumptaque harudinibus compacta est fistula centum, peva pastoria sibila*: onda sviralu od sto cijevi složenu uzme i stih 785: lat. *senserunt toti*

Polifem u grčkim i latinskim pjesmama...

pastoria sibila montes: zadržću bregovi svi od pastirske njegove svirke), vodi stoku na pašu (stihovi 821-830: lat. *hoc pecus omne meum est; multae quoque vallibus errant, multas silva tegit, multae stabulantur in antris. nec, si forte roges, possim tibi dicere quot sint; pauperis est numerare pecus! de laudibus harum nil mihi credideris; praesens potes ipse videre ut vix circueant distentum crucibus uber. sunt, fetura minor, tepidis in ouilibus agni, sunt quoque, par aetas, aliis in ovilibus haedi. lac mihi semper adest niueum; pars inde bibenda servatur, partem liquefacta coagula durant*: Ova sva stoka je moja, još mnoga po dolima luta, mnoga se u šumi krije, a mnogu u spiljama držim. Ne bih ti mogao reći, da pitaš, koliko je imam: stoku siromasi broje. O hvali njenoj mi ništa vjerovat nemoj, ta možeš na svoje se uvjerit oči: jedva nogama ovce opkoljuju puna vimena. Imam također mlâdi: u torima toplijem janjce, jarčići od iste dobi u torima drugijem stoje. Snježnoga vazda imam mlijeka, od kojeg se nešto čuva za piće, a nešto usiruje sirište meko), dok se Akid i Galateja nalaze u pećini i slušaju Kikloповu pjesmu,¹⁶ slično kao bukoličke figure. Istovremeno Polifem plamti od ljubavi (stih 763: lat. *oblitus pecorum antrorumque suorum*: Stade osjećat ljubav i osvojen žestokom žudnjom i stihovi 867-869: lat. *uror enim, aesusque exaestuat acrius ignis, cumque suis videor translatum viribus Aetnen pectore ferre meonec tu, Galatea, moveris*: Jer sav gorim i razdražen plam još i jače pali, Mislim prenesenu svu da Etnu u prsima nosim sa svom njezinom snagom, a ne mariš, ti Galateja!), žali se o svom izgledu (stihovi 764-767: lat. *iamque tibi formae, iamque est tibi cura placendi, iam rigidos pectis rastris, Polypheme, capillos, iam libet hirsutam tibi falce recidere barbam et spectare feros in aqua et componere vultus*: Brine, da bude ljepši, Polifêm brine se, da se Dopadne; grabljama stane da češlja čupave kose, A sad ga rezati srpom veseli kuštravu bradu Ili u vodi oglédat i namještat divljačko lice), zaboravlja svoje svakodnevne navike i obaveze (stihovi 767-769: lat. *et spectare feros in aqua et componere vultus caedis amor feritasque sitisque inmensa cruoris cessant, et tutae veniuntque abeuntque carinae*: Ili u vodi ogledat i namještat divljačko lice. Popusti želja klanja, divljina, krvoločnost teška, Pa su dolazit lađe i odlazit sigurno mogle) i zavidi uspjehu suparnika (stihovi 856-861: lat. *supplicis exaudi! tibi enim succumbimus uni,*

¹⁶ Solodow (1988) promatrajući ovidijske epizode ističe da je Polifemova pjesma impresivna zbog bukoličke kvalitete.

Polifem u grčkim i latinskim pjesmama...

quique lovem et caelum sperno et penetrabile fulmen, Nerei, te vereor, tua fulmine saevior ira est. atque ego contemptus essem patientior huius, si fugeres omnes; sed cur Cyclope repulso Acin amas praefersque meis complexibus Acin?: Poniznu usliši, kad sam pod tebe jedinu potpo. Prezirem Jupiter-boga i nebo i žestoke munje, Al strah me, Nerejko, tebe, od munje gnjev ti je gori! Lakše bih preziranje podnosio tvoje, da od svih bježiš; al' Kiklopa zašto odbijajuć Akisa ljubiš? Zašto li voliš s njime da grliš se negoli sa mnom?) kao tipičan elegijski ljubavnik. Na kraju veličina i sila (stihovi 842-844: lat. *adspice, sim quantus: non est hoc corpore maior Iuppiter in caelo, nam vos narrare soletis nescio quem regnare lovem; coma plurima torvos:* Gledaj, koliki sam ja! Od ovoga tijela nije Jupiter u nebu veći, gdje Jupiter nekakav vlada, Kako kažete vi. Na obraze mrke mi pada, stihovi 863-864: lat. *quod nollem, Galatea, tibi; modo copia detur: sentiet esse mihi tanto pro corpore vires!:* Al' to htio ne bih; nek priliku ulučim samo, Znat će, da prema t'jelu tolikom i snagu imadem!, stihovi 882-884: lat. *insequitur Cyclops partemque e monte revulsam mittit, et extremus quamvis pervenit ad illum angulus e saxo, totum tamen obruit Acin:* Kiklop za njim poteče i otkinut komad planine baci, i premda samo krajičak Akisa bješe zahvatio, al' njega cijeloga pokrije guka), primitivni izgled (stihovi 765-767: lat. *iam rigidos pectus rastris, Polypheme, capillos, iam libet hirsutam tibi falce recidere barbamet spectare feros in aqua et componere vultus:* Dopadne; grabljama stane da češlja čupave kose, A sad ga rezati srpom veseli kuštravu bradu Ili u vodi oglédat i namještati divljačko lice, stihovi 844-847: lat. *Iuppiter in caelo, nam vos narrare soletis nescio quem regnare lovem; coma plurima torvos prominet in vultus, umeros que, ut lucus, obumbrat:* Kako kažete vi. Na obraze mrke mi pada vrlo obilna kosa i pleći mi pokriva ko gaj. Ne misli, da je ružno, što čekinje čupave strše vrlo guste na meni, ta ružno je bez lišća drvo) i krvoločna surovost (stihovi 759-761: lat. *est, Venus alma, tui! nempe ille inmitis et ipsis horrendus silvis et visus ab hospite nullo inpune et magni cum dis contemptor Olympi:* Sila je vlasti tvoje! Čak onaj nemili divljan samim šumama strašan, nijednim neviđen strancem Bez kazni, veljeg Olimpa prezirač i bogova višnjih, stihovi 768-769: lat. *caedis amor feritasque sitisque immensa cruoris cessant, et tutae veniuntque abeuntque carinae:* Popusti želja klanja, divljina, krvoločnost teška, Pa su dolaziti lađe i odlaziti sigurno mogle, stihovi 865-866: lat. *viscera viva traham divulsaque membra per agros perque tuas spargam (sic se tibi misceat!)*

Polifem u grčkim i latinskim pjesmama...

undas: Živu ću drob mu iščupat i po polju ude razbacat, A i po valima tvojim u pučini, tako se združ'te!) uvrštavaju ga u epske figure. Kombinacija takvih drukčijih stilskih podataka u istoj epizodi jest prva i vidljivija indikacija njezine intertekstualne prirode (Farrell, 1992).

b) u cijeloj epizodi aludira na književnu prošlost opisujući određene modele koji zastupaju osnovne vrste. Tako bukolička scena i struktura Polifemove serenade upućuju na jedanaestu Teokritovu *Idilu*. S druge strane, Kiklopovo iznenadno zanimanje za vanjski izgled implicira savjete koje sam pjesnik daje u *Ars Amatoria (Ljubavna vještina)*. Paralelno, način na koji Polifem ubija Akida nije čisto epsko ponašanje, ali priziva Polifemov pokušaj da osveti Nikog/Odiseja. U svakom od tih slučajeva Ovidije ne upotrebljava u potpunosti bukoličku, elegijsku ili epsku tradiciju, već pojedine izraze ovih tradicija s višeznačnostima (Farrell, 1992).

c) trećom zajedničkom točkom moramo smatrati interaktivnu vezu između Ovidijeve epizode i njezinog glavnog uzorka, šeste i jedanaeste Teokritove *Idile*. Osim očiglednog odnosa u strukturi i posuđenim motivima, Ovidijeva epizoda svoj uzorak iskorištava stilski. Istovremeno razvija stilski karakter koji se podosta razlikuje od onog u *Idilama*. Takav različit stav jasnije se odražava na preformuliranje Teokritove pripovijesti od strane Ovidija (Farrell, 1992).

4. Zaključak

Komparativno ispitivanje uloge i funkcije Polifema u tekstovima antičkih grčkih i rimskih pjesnika koji su živjeli poslije Homera dozvoljava nam konstatirati da društveno-politički i povijesni događaji neosporno utječu i formiraju intelektualnu produkciju svakog doba. Prema tome, pjesništvo prestaje imati isključivo religiozan karakter ili izražavati ratne trijumfe, nego predstavlja ugodnu intelektualnu djelatnost. Kroz ovaj spektar pjesništvo jasno pokazuje rijetke verzije mitova, čini protagonistima do tada u književnosti marginalizirane likove, dok čuvene heroje neusporedive hrabrosti pretvara u pristupačne, svakodnevnne ljude sa strastima i manama.

Polifem u grčkim i latinskim pjesmama...

Postupno pjesništvo gubi didaktizam: ozbiljan stil zamjenjuje se veselim tonom i razigranim raspoloženjem. Kombinira oštrouman humor¹⁷ i gracioznu naivnost u idealnoj ravnoteži s profinjenim izrazom i savršenstvom forme. Iako se na prvi pogled pokazuje kao nešto privlačno, ali jednostavno, u biti je vrlo sugestivno i zato od primalaca zahtijeva visoki stupanj poznavanja književnih parametara.

Ključno obilježje i temeljna specifičnost pjesništva tog perioda leže u namjernom izboru sekundarnih karaktera koji, mada se pojavljuju kao glavni heroji, uskoro doživljavaju rušenje vlastitog postojanja. Takav preokret se odvija na dva načina: preko njegovog integriranja u rijetkom mitu i sredini s mitskim dekorom, ali i pomoću verbalnog »oblaganja« mita koje se sastoji od različitih dijalektalnih oblika i paralelnog istovremenog postojanja arhaizama i neologizama. Ovom pokušaju doprinosi uobraženo obrađivanje stiha koje cilja na savršenstvo forme i ukazuje na tendenciju za drugačije prikazivanje intelektualnog svijeta. K tome, prevrat je tradicionalnih epskih taktika izraz određene vrste književne kritike koja ne odobrava vječito pjevanje, ali preferira profinjenu poeziju s vrhunskom formom.

Na kraju, očito je da u uspješnim nadahnućima spomenutih književnika raznovrsni verbalni i slikovni kodovi otkrivaju mnoštvo značenja koja odražavaju intertekstualni pristup protagonističkoj ličnosti, tj. Polifemu, dok pri čitanju aktiviraju centripetalne i centrifugalne sile (Scholes, 1989:7-9): centripetalne, pošto tuđi tekstualni korpusi zaustavljaju linearnost čitanja i organsko jedinstvo teksta, ali i centrifugalne, zato što se novi tekstovi inkorporiraju i usvajaju nove funkcije u novom kontekstualnom okviru. Opravdano Jenny (1996:82) ističe: »Svaki intertekstualni navod pruža alternativan izbor: ili da netko nastavi čitanje gledajući samo neki odlomak, kao bilo koji nerazdvojiv dio sintagmatske strukture teksta, ili da se vrati u početni tekst pomoću neke vrste intelektualne uspomene«. Na efikasno

---

¹⁷ Prema Ciceronu (1902) humor se razlikuje u: *dicacitas* (to su površinske vrste verbalnog duhovitog humora uključujući kontraste, koncepcije, paradokse, ponavljanja i metafore) i *festivitas* (radi se o dobrom osjećaju za humor koji se primjećuje u monolozima i parentezama).

otjelotvorenje obje varijante nailazimo kroz opširno razmatranje karakteristika i postupaka Polifema u izloženim pjesničkim djelima.

Literatura:

Arrowsmith, William (1989). Introduction to "Cyclops", in Krumeich, Ralf; Pechstein, Nicolaus; Seidensticker, Bernd (eds.) *Das griechische Satyrspiel*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, pp. 179-187

Campbell, A. David (ed.) (1982). *Greek Lyric Poetry: A Selection of Early Greek Lyric, Elegiac and Iambic Poetry*, Bristol: Bristol Classical Press

Cicero, T. Marcus (1902). *De Oratore*, Wilkins, S. Augustus (ed.), Oxford: Clarendon, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0120%3Abook%3D1%3Asection%3D1> (31. 5. 2013.)

Easterling, Patricia; Knox, Walker (2005). *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα: Παπαδήμας

Euripides (1984). *Euripides Cyclops with Introduction and Commentary*, Seaford, Richard (ed.), Oxford: Clarendon Press

Euripidis (1902). *Euripidis Fabulae, vol. 1*, Murray, Gilbert ed., Oxford: Oxford Clarendon Press

Farr, Julie (1991). Theocritus: Idyll 11, *Hermes*, 119 (4):477-484

Farrell, Joseph (1992). Dialogue of Genre in Ovid's "Lovesong of Polyphemus" (Metamorphoses 13.719-897), *American Journal of Philology*, 113 (2):235-268

Genette, Gérard (1982). *Palimpsestes: La Littérature au second degré*, Paris: Éditions du Seuil

Giangrande, Giuseppe (1967). Symptotic Literature and Epigram. *L'épigramme grecque (Entretiens sur l'antiquité classique 14)*, Genève, pp. 91-177

Gow, S. F. Andrew; Page, L. Denis (1965). *The Greek Anthology: Hellenistic Epigrams, vol. 1-2*, Cambridge: Cambridge University Press

Halperin, M. David (1983). *Before Pastoral: Theocritus and the Ancient Tradition of Bucolic Poetry*. New Haven: Yale University Press

- Homer (1919). *Odyssey*, Cambridge: Harvard University Press; London: William Heinemann Ltd., <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/searchresults?q=homer> (29. 5. 2013.)
- Jenny, Laurent, (1996). Η στρατηγική της μορφής, *Η άλως*, 3-4(φθινόπωρο):69-103
- Kroll, Wilhelm (1924). *Studien zum Verständnis der römischen Literatur*, Stuttgart: J. B. Metzler
- Lesky, Albin (1990). *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*, Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη
- Meillier, Claude (1982). La fonction thérapeutique de la musique et de la poésie dans le recueil des "Bucoliques" de Théocrite, *Bulletin de l'Association Guillaume Budé*, 41(2):164-185
- Montaigne, de Michel (1979). *Les Essais de Messire Michel Seigneur de Montaigne*, Αθήνα: Κάλβος
- Ovid (2001). *Metamorphoses Book XIII*, Hopkinson, Neil (ed.), Cambridge: Cambridge University Press
- Publije Ovidije Nazon [oko 8], *Metamorfoze* (http://www.ss-obrtnicka-pozega.skole.hr/download/zona/ovidije_metamorfoze.pdf), (18. 5. 2013.)
- Riffaterre, Michael (1990). Compulsory Reader Response: The Intertextual Drive, in Worton, J. Michael; Still, Judith (eds.). *Intertextuality: Theories and Practices*, Manchester: Manchester University Press, pp. 56-78
- Rist, Anna (1978). *The Poems of Theocritus*. Chapel Hill: University of North Carolina Press
- Rosenmeyer, G. Thomas (1969). *The Green Cabinet: Theocritus and the European Pastoral Lyric*, Berkeley & Los Angeles: University of Carolina Press
- Scholes, Robert (1989). *Protocols of Reading*, London: Yale University Press
- Seaford, Richard (1984). Introduction, in Euripides (1984). *Euripides Cyclops with Introduction and Commentary*, Seaford, Richard (ed.), Oxford: Clarendon Press, pp. 1-60
- Solodow, B. Joseph (1988). *The World of Ovid's Metamorphoses*, Chapel Hill & London: University of North Carolina Press
- Theocritus (1952). *Theocritus, vol.1-2*, Gow, Andrew; Sydenham, Farrar (eds.), Cambridge: Cambridge University Press

Zanker, Graham (1987). *Realism in Alexandrian Poetry: A Literature and its Audience*, London: Croom Helm

Παγωνάρη – Αντωνίου, Φόνη (1997). *Καλλιμάχου Επιγράμματα*, Αθήνα: Καρδαμίτσα

Παπαγγελής, Θεόδωρος (1995). *Από τη βουκολική ευτοπία στην πολιτική ουτοπία: Μια μελέτη των Εκλογών του Βιργιλίου*, Αθήνα: ΜΙΕΤ

Χουρμουζιάδης, Νίκος (1986). *Ευριπίδης Σατυρικός*, Αθήνα: Στιγμή

Panajiotis Asimopoulos*

POLYPHEMUS IN GREEK AND LATIN POEMS

Abstract

This paper is devoted to an intertextual approach to the personality of the Cyclops Polyphemos through poetic works of ancient Greek and Latin authors. Since the comparative method constitutes a reliable condition for every cognitive process, at least so far as the human thought is able to comply with the new knowledge to the existing notions and terms, the distinct physiognomy of poetic inspiration is clarified, but also the structural similarities and fundamental differences related to this famous mythical person are illustrated. Having as a reference point the Homeric "Odyssey" and the cruelty and inhumanity attributed to Polyphemos, we experience the gradual alleviation of the negative features of his character and unexpectedly witness an emotionally wounded, romantic, even gentle and helpless creature. In this way an impressive bridging is held between religion axioms and sociopolitical parameters that are effectively and creatively embodied in poetic works.

Key words: Callimachus, Euripides, Homer, Ovid, Polyphemos, Theocritus, Vergil

---

* Hellenic Army Academy, Vari, GR- 16 673 Athens, asimopoulosp@yahoo.gr